

Wstęp

Dobrze zadomowiona w edycjach „Górnośląskich Studiów Socjologicznych” jest problematyka pracy, ujmowana w szerokiej socjologicznej perspektywie uwzględniającej różnorodność kontekstów pracy ludzkiej. Niniejszy tom przygotowany pod redakcją merytoryczną Sławomiry Kamińskiej-Berezowskiej oraz Rafała Mustera przedmiotem zainteresowań obejmuje cztery działy problemowe: „Zmiana i reprodukcja na rynku pracy”, „Bariery aktywności zawodowej”, „Problemy badań pracy i karier kobiet”, „Patologie organizacyjne a zaufanie społeczne”.

Pierwszy dział otwiera artykuł Andrzeja Lemańskiego zatytułowany *Automatyzacja pracy a zmiany na rynku pracy. Czy, a jeśli tak, to w jaki sposób mierzyć pracę umysłową i poziom jej automatyzacji*. Autor stawia interesujące poznawczo pytanie o to, jak automatyzacja pracy wspiera wydajność pracowników umysłowych oraz w jaki sposób mierzyć pracę umysłową i poziom jej automatyzacji, wskazując przy tym na istotny paradoks: „choć praca umysłowa ma wymiar przede wszystkim jakościowy, to uparcie mierzymy ją ilościowo” (s. 34).

W tekście *Reprodukcja klas posiadających a przekształcenia rynku* Łukasz Trembaczowski skupia się na socjologicznej charakterystyce problemu sukcesji w firmach rodzinnych, które stanowią jedną z najważniejszych gałęzi polskiej gospodarki. Problem jest ujmowany w ogólnym kontekście teoretycznym, ukazującym reguły odtwarzalności klas społecznych. Autor konkluduje: „Przełom lat 80. i 90. XX wieku to moment założycielski, a 25 lat później następuje fala sukcesyjna. Już widać, że procesy te są długotrwałe, więc za kolejne 25 lat grzbiet tej fali będzie dużo bardziej spłaszczony, a sukcesje rozciągnięte w czasie. Ponadto, miejmy nadzieję, świadomość znaczenia sukcesji będzie znacznie wyższa” (s. 52).

Magdalena Andrejczuk w artykule *Wyzwania definicyjne start-upów* stawia tezę, że „start-upy są podmiotami, które ze względu na dynamikę rozwoju, innowacyjność, skorelowanie z działalnością badawczo-rozwojową i możliwość ekspansji zagranicznej mogą stanowić ważny element rozwoju polskiej gospo-

darki. Firmy te są jednocześnie obciążone dużym ryzykiem działalności, pokusą modelu imitacji zamiast innowacji, jak również dużą konkurencyjnością ze strony przedsiębiorstw z innych regionów, szczególnie z Doliny Krzemowej” (s. 64).

W artykule zatytułowanym *Transformacja systemowa a recepcja liberalno-demokratycznego modelu społeczeństwa w uprzywilejowanym segmencie warszawskiego rynku pracy* Tomasz Herudziński przedstawia między innymi wyniki przeprowadzonych przez siebie socjologicznych badań empirycznych wśród młodzieży z wyższym wykształceniem, która funkcjonuje na uprzywilejowanym rynku pracy w Warszawie. W konkluzji stwierdza, że „kluczowym elementem specyfiki sfery pracy jest wyraźne poparcie badanych dla zasad pełnego zatrudnienia i niedopuszczania do bezrobocia, które, w swej istocie, pozostaje w sprzeczności wobec poparcia zasad wolnorynkowych” (s. 79).

Dział noszący tytuł „Bariery aktywności zawodowej” otwiera artykuł Rafała Cekiery *Aktywność zawodowa i jej bariery w opinii osób z chorobami reumatycznymi*. Pewną specyfiką oglądu społecznego chorób reumatologicznych jest ich „słaba widzialność”, co powoduje wiele nieporozumień, a nawet konfliktów w relacjach społecznych, tym bardziej w środowisku pracowniczym. Autor podejmując kwestie barier zdrowotnych w realizacji aspiracji pracowniczych nawiązuje do wyników własnych socjologicznych badań empirycznych przeprowadzonych wśród osób naznaczonych chorobami reumatologicznymi. „Prawie połowa badanych — jak stwierdza Autor — miała poczucie wykluczenia lub marginalizacji na rynku pracy” (s. 102).

Innym rodzajem barier w aktywności zawodowej zajmuje się Klaudia Słowik w szkicu *Kształtowanie postawy przedsiębiorczej wśród wychowanków z rodzin zastępczych w kontekście zasady subsydiarności*. W konkluzji przeprowadzonych badań empirycznych Autorka stwierdza między innymi: „[...] badani respondenci w zasadzie nie liczą na wsparcie instytucjonalne, co może niepokoić jako czynnik składający się na obawy dotyczące narażenia wychowanków rodzin zastępczych na powielanie utrwalonych zachowań rodziców biologicznych, czyli zachowań wiążących się z bezradnością życiową w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, jak też tych dotyczących uzależnienia od korzystania z pomocy społecznej” (s. 118).

Olga Tytko w artykule *Więźniowie na rynku pracy — analiza doświadczeń polskich i zagranicznych* omawia i charakteryzuje program „Praca dla więźniów”, który jest projektem przekraczania barier więziennej izolacji i otwiera przed więźniami możliwości aktywności zawodowej, które przynoszą korzyści materialne więźniom, jak również środki finansowe przeznaczone „na cele związane z resocjalizacją albo wprost ze stworzeniem nowych miejsc pracy dla osadzonych oraz utrzymanie miejsc już istniejących” (s. 123). Kontekst zagraniczny omawianego problemu ilustrowany jest przykładami rozwiązań w zakresie pokonywania barier pracy wśród więźniów na Litwie, w Holandii, Grecji, Hiszpanii, we Włoszech czy w Wielkiej Brytanii.

Psychospołeczne bariery aktywności na rynku pracy omawia Rafał Muster w artykule *Zjawisko NEET na europejskim rynku pracy — zarys problemu*.

Autor kreśli profil pokolenia młodych osób, które nie pracują, nie uczą się i nie podnoszą kwalifikacji zawodowych, wskazując, że jest to pewien rodzaj kategorii pokoleniowej, stanowiącej jeden z istotnych problemów europejskiego i polskiego rynku pracy, co można też ujmować w szerszym kontekście przeobrażeń kulturowych. Zastanawiając się nad perspektywami życiowymi pokolenia NEET Autor konkluduje: „Przed wszystkim pracodawcy w okresie dekonunktury nie będą przyjmować nowych pracowników — co więcej — jakiś czas po wyjściu z sytuacji kryzysowej nie będą zwiększać zatrudnienia, obawiając się powrotu sytuacji kryzysowej. Tym samym wzrośnie udział NEET w populacji, a jeżeli sytuacja kryzysu w gospodarce będzie trwała dłuższej, to zdecydowanie niekorzystnie wpłynie na sytuację młodych osób na rynku pracy” (s. 146).

W dziale „Problemy badań pracy i karier kobiet” znalazły się dwa teksty. W artykule *Badania, herstoria i praca kobiet — od PRL do dziś. Szkic do historii socjologii pracy kobiet* Iza Desperak koncentruje rozważania na łódzkim środowisku robotnic, które „jako jedne z pierwszych udowodniły, że praca kobiet stanowi niezbędny element kapitalistycznego rozwoju. A łódzkie badaczki jako jedne z pierwszych zajęły się naukową analizą aktywności zawodowej kobiet, uznając ją za istotną” (s. 159—160).

W tekście zatytułowanym *Wybrane problemy badań jakościowych karier zawodowych kobiet w III RP* Sławomira Kamińska-Berezowska stawia pytania dotyczące dysproporcji karier osób obu płci w sferze publicznej, wiążąc je bezpośrednio z kwestią równości praw i szans życiowych. Jak stwierdza: „[...] przedstawione refleksje z założenia koncentrują się wyłącznie na karierach kobiet w Polsce po 1989 roku, co wiąże się ze zwróceniem uwagi na rolę, jaką dla przeprowadzania badań ma czas ich realizacji oraz pamięć społeczna osób badanych” (s. 176).

Ostatni dział nosi tytuł „Patologie organizacyjne a zaufanie społeczne”. Aleksandra Walczak i Marcin Kozak w artykule *Mobbing w organizacji pomocowej jako przykład patologii zarządzania. Studium przypadku* stwierdzają: „Wszystkie negatywne elementy, które zdecydowaliśmy się opisać, nie mają funkcji stygmatu — decyzja o podzieleniu się wynikami obserwacji z czytelnikami ma za zadanie z jednej strony uczyć na tego typu zachowania, a z drugiej jeszcze bardziej uświadomić istotę i wagę problemu, któremu wiele różnych organizacji stawia czoła” (s. 198).

Monika Miszczuk-Wereszczyńska w tekście *Brak zaufania społecznego bezdomnych matek jako czynnik bierności społecznej i zawodowej* omawia wyniki badań jakościowych przeprowadzonych wśród kobiet zamieszkujących ośrodki dla samotnych matek na terenie Dolnego Śląska. Wyniki poszukiwań empirycznych zwracają uwagę na wysoką kulturę nieufności, specyficzną dla świata bezdomnych kobiet. Nieufność ta stanowi barierę ich aktywizacji społecznej i zawodowej.

W dziale „Varia” zamieszczona została skrótowa relacja z debaty zatytułowanej *Praca i dialog społeczny w Polsce*, w której uczestniczyli przedstawiciele środowisk naukowych, a także Ogólnopolskiego Porozumienia Związków Zawodowych, NSZZ „Solidarność”, Związku Nauczycielstwa Polskiego oraz Forum Związków Zawodowych.

Dział „Recenzje” zawiera tekst Izy Desperak prezentujący *Słownik nazw żeńskich polszczyzny*, opracowany przez zespół badaczek z Uniwersytetu Wrocławskiego pod kierunkiem Agnieszki Małochy-Krupy.

Jak w każdym tomie naszego periodyku prezentujemy też sprawozdanie z działalności naukowej Instytutu Socjologii Uniwersytetu Śląskiego, tym razem przygotowane przez prof. Rafała Mustera, dyrektora IS do spraw naukowych. Panu prof. Robertowi Pyce, poprzedniemu dyrektorowi, gratulujemy nowych funkcji uniwersyteckich.

Wyrażamy nadzieję, że prezentowany tom „Górnośląskich Studiów Socjologicznych” znajdzie czytelników także spoza grona środowiska socjologicznego, zainteresowanych problematyką pracy, ludzi pracy oraz barierami aktywności zawodowej.

Lektura tekstów zamieszczonych w niniejszym tomie może stać się inspiracją do pełniejszego, może bardziej trafnego rozumienia i tłumaczenia szybko zmieniających się warunków pracy, barier aktywności zawodowej, społeczno-kulturowych cech środowisk pracy oraz postaw wobec pracy obserwowanych w różnych grupach społecznych.

Wojciech Świątkiewicz